

Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΛΑΪΚΟΥ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ

Ελευθερία Σάλμοντ

Ο Ν. Γ. Πολίτης αποδίδει στη Λαογραφία την έννοια της επιστήμης του παραδοσιακού λαϊκού πολιτισμού¹ που εξετάζει «*τας κατά παράδοσιν δια λόγων, πράξεων και ενεργειών εκδηλώσεις του ψυχικού και κοινωνικού βίου του λαού*» χωρίς να παραγνωρίζεται ο πνευματικός και παραδοσιακός υλικός βίος του²».

Η Λαογραφία είναι ο επιστημονικός κλάδος που μελετά το λαϊκό πολιτισμό ιστορικών λαών ενώ όπως φανερώνει η ετυμολογία του ονόματος έχει ως αντικείμενο έρευνας το λαό. Εξετάζει τη ζωή του λαού στο σύνολό της και σε όλες τις εκδηλώσεις της εφόσον αυτές έχουν χαρακτήρα αυθόρμητο. Με τη λέξη «λαός» αναφερόμαστε στο σύνολο των ανθρώπων το οποίο συνδέεται με τη συναίσθηση της κοινής καταγωγής, των κοινών εθίμων, της κοινής παράδοσης και του κοινού τρόπου «σκέπτεσθαι». Ο λαός είναι η ζωντανή πηγή, ο δημιουργός και φορέας όλων των εκδηλώσεων που καλύπτουν την καθημερινή πνευματική και κοινωνική ζωή. Το λαϊκό παραμύθι αποτελεί «διάυλο» επικοινωνίας του παιδιού με τη λαϊκή παράδοση. Με τρόπο ευχάριστο και ελκυστικό, ο λαϊκός προφορικός και γραπτός λόγος κατακτά τον μικρό ακροατή και αναγνώστη.

Στοιχεία της λαϊκής παράδοσης που έχουν «περάσει» στο λαϊκό παραμύθι μπορούν να αξιοποιηθούν στις διδακτικές πρακτικές της Ειδικής Αγωγής προς όφελος και των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές και κοινωνικές ανάγκες. Η φιλοσοφία της Ειδικής Αγωγής έγκειται στο ότι τα παιδιά με ειδικές ανάγκες είναι μέλη της κοινωνίας που έχουν δικαίωμα για μόρφωση, για ίσα δικαιώματα και για ίσες ευκαιρίες στη διαδικασία απόκτησης του μαθησιακού αγαθού³.

Η εκπαίδευση αποτελεί πολιτική πράξη η οποία αντανάκλα την πολιτική φιλοσοφία κάθε κοινωνίας. Σε μια δημοκρατία, όπου το κράτος υφίσταται για την ευημερία των πολιτών, το εκπαιδευτικό σύστημα πρέπει να οργανώνεται έτσι ώστε να επιτυγχάνεται η ευημερία όλων των πολιτών. Το ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν ίσα δικαιώματα είναι σήμερα γενικά αποδεκτό. Αυτό προϋποθέτει ότι έχουν και ίσες ευκαιρίες για μόρφωση. Κάθε παιδί έχει το δικαίωμα να του παρέχεται βοήθεια για εκπαίδευση μέχρι τα όρια των ικανοτήτων του, όποιες και αν είναι αυτές. Η δημοκρατική φιλοσοφία

¹ Ν. Γ. Πολίτης, (1909) *Λαογραφία*, Αθήνα, σελ. 3- 4.

² Μ. Αλεξιάδης, (1988) Η ελληνική και διεθνής επιστημονική ονοματοθεσία της Λαογραφίας, Καρδαμίτσα, Αθήνα, σελ. 16,

F. Utley, *Folk Literature: An operational definition*, στο βιβλίο A. Dundes (eds), *The Study of Folklore*, N. J., 1965, p. 8.

³ A., Fink, M. Friend, (1989) <Ενσωμάτωση>, *Παιδαγωγική και Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια - Λεξικό*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σελ. 1918.

συνεπάγεται την αντίληψη ότι σε όλα τα παιδιά πρέπει να δίνεται ευκαιρία για μάθηση

είτε είναι παιδιά χωρίς εκπαιδευτικά και κοινωνικά προβλήματα, είτε ιδιαίτερα προικισμένα, νοητικά υστερημένα, τυφλά, κωφά, συναισθηματικά διαταραγμένα, παιδιά με διάφορα άλλα προβλήματα ή με πολλαπλές μειονεξίες.

Ο ορισμός και η αντιμετώπιση των παιδιών με ειδικές ανάγκες καθορίζεται σε ένα μεγάλο ποσοστό από το κοινωνικό κλίμα της εποχής. Το άτομο με ειδικές ανάγκες, κατά καιρούς, θεωρήθηκε στίγμα, κοινωνικό βάρος επικίνδυνο και γνώρισε την απόρριψη, την κοινωνική απομόνωση, τον οίκτο, τη φιλανθρωπία και την εγκατάλειψη.

Σήμερα οι συνθήκες έχουν αλλάξει. Σε μια σύγχρονη και δημοκρατική κοινωνία όλα τα άτομα έχουν δικαίωμα για ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση. Η θέση αυτή επηρεάζει το σύνολο της εκπαίδευσης και της αγωγής. Στο πλαίσιο της Ειδικής Αγωγής καταρτίζονται προγράμματα για την εκπαίδευση των παιδιών με ειδικές ανάγκες με στόχο να αποκτήσουν δεξιότητες που θα τα καταστήσουν ανεξάρτητα και παραγωγικά μέλη της κοινωνίας.

Αρχικά προέκυψαν ειδικά προγράμματα, που ως προς το περιεχόμενό τους και τις διδακτικές προσεγγίσεις που εφαρμόζαν ήταν αποκομμένα από την υπόλοιπη εκπαιδευτική πραγματικότητα. Οι παγιωμένες διδακτικές πρακτικές και ενέργειες σε ένα ειδικό περιβάλλον συνέβαλαν στη διατήρηση της ανισότητας και όχι στην άμβλυσή της. «(...) σε ότι αφορά την Ειδική Αγωγή δεν απαιτείται ο διαχωρισμός προσώπων και δράσεων, αλλά η συμπληρωματικότητα των ενεργειών, η οποία περιλαμβάνει ειδικευμένο προσωπικό, υποστηρικτικές υπηρεσίες, διαδικασίες διάγνωσης και αποκατάστασης, τεχνολογικά βοηθήματα, εργονομικές διευθετήσεις, διευκόλυνση της κινητικότητας και της προσβασιμότητας. Όλα αυτά θα πρέπει να παρέχονται στο πλαίσιο της από κοινού εκπαίδευσης μαθητών χωρίς ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (.....) με κοινούς στόχους, αλλά με εξατομικευμένη αντιμετώπιση των αναγκών και των δυνατοτήτων κάθε μαθητή»⁴. Η Πολυχρονοπούλου αναφέρει ότι η Ειδική Αγωγή αφορά ειδικά σχεδιασμένα εκπαιδευτικά προγράμματα, προσαρμοσμένα στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τις ικανότητες και τις δυσκολίες του παιδιού⁵.

Το να είναι κάποιος ανάπηρος ή μη, δεν εξαρτάται μόνο από την αναπηρία του, αλλά και από την κοινωνία και το κοινωνικό σύστημα μέσα στο οποίο αυτός ζει⁶. Είναι ανοιχτός ο ορισμός της εκπαιδευτικής βοήθειας και εφαρμογής των διδακτικών πρακτικών και τεχνικών, που θα πρέπει να

⁴ Λ. Δελλασούδας, (2003) *Σχολική ένταξη μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*, Ατραπός, Αθήνα, σελ. 50 - 51.

⁵ Στ. Πολυχρονοπούλου, (2003) *Παιδιά και έφηβοι με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες*, Ατραπός, Αθήνα, σελ. 28 - 29, και

Ζ. Σινσερέλ, (1996) *Η ειδική αγωγή στο διεθνή χώρο*, Υπουργείο Πολιτισμού – Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα.

⁶ P. Lamonal, (1993) *Η ειδική εκπαίδευση σε μια ευρωπαϊκή προοπτική, στο Μαθησιακές δυσκολίες του παιδιού και του εφήβου. Η εμπειρία της Ευρώπης*, Πρακτικά 1^{ου} Ευρωπαϊκού Συνεδρίου, Gutenberg, Αθήνα, σελ. 99 - 112.

υιοθετηθούν και να προσφερθούν σε όσους έχουν ιδιαίτερες εκπαιδευτικές ανάγκες.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η λαϊκή παράδοση και πιο συγκεκριμένα το λαϊκό παραμύθι μπορεί να αποτελέσει ένα πολύ σημαντικό μέσο για τους ειδικούς παιδαγωγούς ώστε να εμπλουτίσουν τις εφαρμογές των διδακτικών πρακτικών που υιοθετούν στοχεύοντας στην επίτευξη ένταξης, ενσωμάτωσης, κοινωνικοποίησης και τόνωσης του αισθήματος της αυτονομίας του παιδιού με ειδικές ανάγκες.

Το λαϊκό παραμύθι μπορεί να αποτελέσει πολύτιμο βοήθημα για τη γνωστική, γλωσσική και αισθησιοκινητική καλλιέργεια του παιδιού. Η ώρα του παραμυθιού προξενεί πάντα μεγάλη ευχαρίστηση. Ένας κόσμος ολόκληρος αναδύεται από τα παραμύθια. Η έκφραση «*Μια φορά και έναν καιρό ...*» ασκεί στο παιδί μια μαγική δύναμη, το απογειώνει στον κόσμο της φαντασίας μακριά από τόπο και χρόνο. Όσο κρατά η αφήγηση του παραμυθιού κρατά και το ταξίδι στον κόσμο της φαντασίας. Το λαϊκό παραμύθι κινείται στο χώρο του πραγματικού και του φανταστικού με ποικιλία και συχνές μεταπτώσεις. Οι ήρωες μπορούν να κινούνται άνετα στο χώρο του φανταστικού και να πετυχαίνουν πράγματα θαυμαστά ενώ πολλές φορές είναι όντα υπερφυσικά με ονόματα παραμυθιακά.

Στον κόσμο του λαϊκού παραμυθιού όλα γίνονται σε υπερβολικό βαθμό, χάνεται το μέτρο. Στην πλοκή του παραμυθιού, όλα είναι πιθανά. Το θαύμα, η μαγεία, το φυσικό και το υπερφυσικό διαπλέκονται περίτεχνα και έτσι επιτυγχάνεται ο τελικός σκοπός. Η πλοκή του λαϊκού παραμυθιού κρύβει πολλές αντιθέσεις και εναλλαγές μεταξύ ευτυχίας και δυστυχίας. Επέρχονται κορυφώσεις αλλά και κάθαρση που ολοκληρώνεται με την αποκατάσταση του αδικημένου, του ηθικού, βασανισμένου και τίμιου ήρωα⁷.

Το παιδί με ειδικές εκπαιδευτικές και κοινωνικές ανάγκες ταυτίζει τον εαυτό του με τον ήρωα που αδικείται και υποφέρει, καθαίρεται στο τέλος, δικαιώνεται και αποκτά μια αισιόδοξη ματιά και σιγουριά με το «... *έζησαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα*» και αποκαθίσταται μέσα του το αίσθημα του δικαίου.

Όλοι οι ήρωες του παραμυθιού, άνθρωποι, ζώα, φυτά, προσαρμόζονται στο περιβάλλον του παιδιού. Το παιδί που στην καθημερινότητά του έρχεται αντιμέτωπο με προβλήματα, εμπόδια και δυσχέρειες εξαιτίας του προβλήματος που αντιμετωπίζει, μέσω του παραμυθιού το υπερνικά και εισέρχεται σε ένα κόσμο πλούσιων και θαυμαστών αναπαραστάσεων. Το παιδί με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες από τις σχέσεις με τα αντικείμενα ξεχωρίζει εκείνα που κινούνται και ενδιαφέρεται κυρίως για όσα αντιπροσωπεύουν δράση και ενέργεια.

Το λαϊκό παραμύθι αποτελεί τον πιο ευχάριστο και αγαπητό τρόπο προσπέλασης του παιδιού με ειδικές ανάγκες στο χώρο της λαϊκής παράδοσης. Η λαχτάρα της ανυπομονησίας σταματά, όταν ξεκινά το παραμύθι με το «...*κόκκινη κλωστή δεμένη στην ανέμη τυλιγμένη δώσ' της κλώτσο να γυρίσει παραμύθι ν' αρχινήσει ...*». Με αυτήν την τυπικά παγιωμένη

⁷ Βλ., σχετικά Ζ. Γκενέκου, *Η λαϊκή παράδοση και γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού*, Πατάκης, Αθήνα, σελ. 21-23.

έμμετρη εισαγωγή ανοίγει η μαγική πόρτα του παραμυθιού. *«Κοινή και μακραίωνη κληρονομιά της ανθρωπότητας, το λαϊκό παραμύθι αποτελεί, όπως ειπώθηκε, το αγαπημένο παιδί του προφορικού λόγου και σύγκαιρα την προσφιλέστερη από τις πολυάριθμες μορφές των λαϊκών μας παραδόσεων»*⁸. Απόσταγμα λαϊκής σοφίας, ανθολόγημα μύθων, προλήψεων και δοξασιών το λαϊκό παραμύθι φανερώνει την κοινή και μακραίωνη κληρονομιά μας. Η αδιαμφισβήτηση κοινωνιολογική και παιδαγωγική του διάσταση φανερώνει στα μάτια των παιδιών με ειδικές ανάγκες ένα κόσμο όπου οι ήρωες καθημερινά δίνουν τον προσωπικό τους αγώνα, αντιμάχονται την αδικία, υπερνικούν εμπόδια, παλεύουν και βρίσκουν λύση σε σοβαρά προβλήματα. Η μαγεία του λαϊκού παραμυθιού «ανοίγει», στο παιδί με ειδικές ανάγκες, τους ορίζοντες, συντελεί στην ψυχαγωγία του και του μεταδίδει τις βασικές αρχές που διέπουν τις διαπροσωπικές σχέσεις και την υιοθέτηση ορθής συμπεριφοράς.

Το λαϊκό παραμύθι μέσω της περίτεχνης πλοκής του και των συγκρούσεων που αναπτύσσονται στην παραμυθοειδή αφήγησή του επιτυγχάνει πολλές φορές «κάθαρση» και εκτόνωση άσχημων ψυχολογικών καταστάσεων. Στόχος του λαϊκού παραμυθιού είναι η τέρψη των ακροατών/ αναγνώστων του, με το να θριαμβεύει, σε μεγάλο ποσοστό, η δικαιοσύνη και η ηθική. Όπως εύστοχα παρατηρεί ο Μερακλής, στο λαϊκό παραμύθι *«...υπάρχει ένας στοιχειώδης, αλλά αμετακίνητος κώδικας συμπεριφοράς που αυτός δεν είναι μυθικός, αλλά βασίζεται στη βαθύτερη φύση του ανθρώπου να ζητάει δικαιοσύνη. Είπαν πως είναι το παραμύθι διήγηση με ευχάριστο τέλος, ακριβώς γιατί είναι διήγηση λυτρωτική και καθαρτική»*⁹.

Ένα πολύ σημαντικό στοιχείο του λαϊκού παραμυθιού που μπορεί να αξιοποιηθεί με τον καλύτερο τρόπο στη διήγηση και δραματοποίησή του σε παιδιά με ειδικές ανάγκες είναι η αντιμετώπιση της ζωής από τη θέση του αδύναμου, του μικρού και του ανίσχυρου και ταυτόχρονα η θέαση του κόσμου με μια καθαρή ματιά, άμεση, απρόσμενη, ανοιχτή στη φαντασία και το όνειρο.

Η ξεκάθαρη πλοκή που ευχαριστεί τον ακροατή/ αναγνώστη, η κάθαρση, η επικράτηση της δικαιοσύνης, το ευτυχές τέλος, η δυνατή σχέση που αναπτύσσεται με τον ακροατή/ αναγνώστη, η απουσία της χυδαιότητας και η θέαση των προσώπων, των πραγμάτων και των συνθηκών από την πλευρά του αδύνατου συγκροτούν μια σειρά χαρακτηριστικών που μπορούν να αξιοποιηθούν και να ικανοποιήσουν τις ανάγκες και να αναδείξουν τις ξεχωριστές δυνατότητες των παιδιών με ειδικές ανάγκες. Ο χαρακτήρας του λαϊκού παραμυθιού έχει όλα εκείνα τα στοιχεία που μπορούν να αξιοποιηθούν σε θεραπευτικό επίπεδο ως τεχνική διδακτικής προσέγγισης, αφού το λαϊκό παραμύθι ως προς το περιεχόμενό του βοηθά στο να αναπτυχθεί ένα κλίμα οικειότητας ενώ τα γεγονότα εξελίσσονται με τρόπο απλό, λιτό, ξεκάθαρο και επιτρέπουν στο παιδί με ειδικές ανάγκες να τα παρακολουθήσει χωρίς να του δημιουργείται κάποια σύγχυση. Η ακρόαση του παραμυθιού είναι ένα εξαιρετικό μάθημα αγωγής του προφορικού λόγου. Οι εκφραστικές δυνατότητες και οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται κεντρίζουν το ενδιαφέρον

⁸ Β. Αναγνωστόπουλος, (1999) *Λαϊκή Παράδοση και Παιδί*, Καστανιώτης, Αθήνα, σελ. 114.

⁹ Ε. Αυδίκος (επιμ.), (1996) *Από το παραμύθι στα κόμικς*, Οδυσσέας, Αθήνα, σελ. 417.

του παιδιού. Η γλώσσα του παραμυθιού μπορεί να αξιοποιηθεί για τη γλωσσική καλλιέργεια του παιδιού.

Το λαϊκό παραμύθι κατορθώνει με ένα πολύ εύσχημο τρόπο να προσελκύει το αμείωτο ενδιαφέρον των παιδιών. Ζώντας το παιδί με ειδικές ανάγκες την πραγματικότητα που του δημιουργεί μια σειρά από προβλήματα και εμπόδια που δυσχεραίνουν τη ζωή του και που ελάχιστα καταλαβαίνει, νιώθει πως βρίσκει διέξοδο με το να καταφεύγει στα ταξίδια της φαντασίας. Κάθε παράδοξο, παράξενο και εξωπραγματικό γεγονός που εκτυλίσσεται στο παραμύθι φαντάζει αληθινό και αναμενόμενο. Γι' αυτό ακριβώς δεν ξαφνιάζεται από το πώς εξελίσσεται η πλοκή και η ιστορία που εξιστορεί το παραμύθι. Το ίδιο το παιδί με ειδικές ανάγκες μετέχει σε όσα εξιστορεί το παραμύθι, μπορεί να περιγράψει τι συμβαίνει σαν να το έχει παρακολουθήσει το ίδιο. Την στιγμή που το παιδί με ειδικές ανάγκες ακούει το παραμύθι έχει παραδοθεί στη σφαίρα της φαντασίας, είναι ευτυχισμένο ζώντας σε έναν ονειρικό και παραμυθένιο κόσμο, ενώ η φαντασία του πλουτίζεται με πολλά ερεθίσματα.

Το παιδί με ειδικές ανάγκες δεν μένει απλώς ακροατής ταυτίζεται, χαίρεται και πονά με το παραμύθι. Δοκιμάζεται ο συναισθηματικός του κόσμος, τα συναισθήματα του εναλλάσσονται, μαθαίνει καλύτερα τις αντιδράσεις του, βοηθείται αποτελεσματικά στο να γνωρίσει τον εαυτό του, να βγει από την απομόνωση και το περιθώριο, να ξεπεράσει τον εγωκεντρισμό του. Με το να προσέχει τι συμβαίνει στον τρόπο που εξελίσσεται το παραμύθι καλλιεργεί την προσοχή του κάτι που αποβαίνει πολύ θετικό και για τον τρόπο που μαθαίνει. Όταν το παιδί με ειδικές ανάγκες συναντά στην πορεία του παραμυθιού το κακό, που παίρνει την μορφή της κακιάς μάγισσας ή του ξωτικού βοηθείται να ξεριζώσει από το μυαλό και την ψυχή του πολλές αρνητικές εικόνες που έχει από τη μορφή του πατέρα, της μάνας ή άλλου οικείου του προσώπου, που είναι υπεύθυνο για τη φροντίδα του¹⁰.

Το παιδί με ειδικές ανάγκες ακούει για τις συμπεριφορές των ηρώων, κρίνει, συγκρίνει και διαμορφώνει τη δική του άποψη για το καλό ή το κακό. Καλλιεργεί με αυτό τον τρόπο την κριτική σκέψη.

Οι ήρωες του λαϊκού παραμυθιού δεν ζουν απομονωμένα. Είναι αυτόνομοι αλλά εντάσσονται σε ένα πλαίσιο όπου η ύπαρξή τους συνδέεται και καθορίζεται ως ένα μεγάλο βαθμό από τους άλλους. Το παιδί με ειδικές ανάγκες προσλαμβάνει την έννοια της κοινωνικοποίησης ως υποχρέωση να προσφέρει ότι μπορεί. Μέσα από τον κόσμο του παραμυθιού το παιδί με ειδικές ανάγκες κοινωνικοποιείται, πλουτίζει τις γνώσεις του, προβληματίζεται από τις συνέπειες των πράξεων.

Το λαϊκό παραμύθι μαθαίνει στο παιδί με ειδικές ανάγκες πως μέσα από τα προβλήματα ξεπηδά η λύση, μέσα από τις δοκιμασίες έρχεται η λύτρωση, του μαθαίνει να πιστεύει στην επικράτηση του καλού, του ηθικού, του δίκαιου και να εναποθέτει τις ελπίδες του στο αισιόδοξο μήνυμα της ζωής.

---

¹⁰ Μπ. Μπετελχάιμ, (1995) *Η γοητεία των παραμυθιών. Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*, Γλάρος, Αθήνα, σελ. 120 - 125.

Το παιδί με ειδικές ανάγκες με την ακρόαση του παραμυθιού βελτιώνει το επίπεδο ομιλίας του, όσο αυτό είναι εφικτό. Μαθαίνει να ακούει, εξοικειώνεται με τον πλούσιο ποιητικό λόγο και τη συμβολική γλώσσα, προσπαθεί να περιγράψει τους ήρωες και να θυμηθεί την πλοκή του παραμυθιού. Η γλώσσα του λαϊκού παραμυθιού εμπλουτισμένη από το γλωσσικό πλούτο αιώνων βοηθά το παιδί με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες να βρει νόημα της δικής του ζωής. Το λαϊκό παραμύθι ασκεί την προσοχή. Μεταφέρει τα παιδιά με ειδικές ανάγκες σε ένα θαυμαστό κόσμο, διεγείρει την φαντασία τους, καλλιεργεί τη συναισθηματικότητά τους και ανοίγει νέους δρόμους στη σκέψη τους. Η προβολή των ανθρώπινων ελαττωμάτων είναι ένα σημαντικό μέσο κοινωνικής αγωγής.

Το λαϊκό παραμύθι έλκει την προέλευσή του από τους απλοϊκούς ανθρώπους και απευθύνεται σε αυτούς. Οι ήρωες του παραμυθιού παρά τις αδυναμίες τους, φυσικές ή τεχνητές, κατορθώνουν να μεταπηδήσουν από την καθημερινή πεζότητα της ζωής σε ένα μαγικό πλαίσιο, στο οποίο ισχύουν άλλοι νόμοι, διαφορετικοί από αυτούς που γνωρίζει ο άνθρωπος στην καθημερινότητά του. Οι νόμοι αυτού του μαγικού πλαισίου δεν είναι συμβατοί πάντα με την ανθρώπινη ζωή. Στο λαϊκό παραμύθι ο ήρωας παρά τις περιπέτειες και τα εμπόδια που συναντάει ανταμείβεται με έπαθλο την επικράτηση ενώ οι εκπρόσωποι του κακού τιμωρούνται παραδειγματικά και περιθωριοποιούνται. Το παιδί με ειδικές ανάγκες συγκινείται και καλλιεργείται μέσα του η αγάπη και η αλληλεγγύη. Ο κόσμος των λαϊκών παραμυθιών είναι αυστηρά ιεραρχημένος. Πάνω από όλα βρίσκονται τα καλά και κακά πνεύματα, έπειτα η ανθρώπινη κοινωνία και ανάμεσά τους ο κόσμος των μικρών παιδιών¹¹.

Το ηθικό πλαίσιο των παραμυθιών δεν καταπιάνεται τόσο με το καλό και το κακό, όσο με το λογικό υποσυνείδητο που κυριαρχείται από τους μεγάλους φόβους που καταδιώκουν τους ανθρώπους, τα προβλήματα, τις μειονεξίες και τα εμπόδια που δηλητηριάζουν και στοιχειώνουν τη ζωή του ατόμου. Με την εξιστόρησή αυτών των καταστάσεων επιχειρείται ένα είδος εξορκισμού των συμφορών που μπορούν να πλήξουν τον άνθρωπο.

Το λαϊκό παραμύθι είναι αυτό που στηλιτεύει και καταδικάζει στην ανθρώπινη συνείδηση την κακία, την κακομεταχείριση του αδυνάτου, την τεμπελιά, την ανομία, τη ζήλεια, το μίσος, τη βία, την έλλειψη πίστης στο Θεό, το φθόνο, την ψευτιά, την πλεονεξία και κάθε «κακό». Είναι πραγματικά ξεχωριστή η δύναμη με την οποία λειτουργεί το παραμύθι στις ψυχές παιδιών και ειδικά των παιδιών με ειδικές ανάγκες που καθημερινά βρίσκονται αντιμέτωπα με κάποια μορφή μειονεξία/ αναπηρία. Κι όσο και αν έχουν διατυπωθεί επιχειρηματολογημένες αντιρρήσεις σχετικά με την παιδαγωγική του ωφελιμότητα¹² εξαιτίας κυρίως κάποιων άγριων σκηνών βίας εξακολουθεί να αποτελεί ένα ισχυρό διδακτικό μέσο μορφωτικών, πνευματικών και ηθικών αξιών, γιατί το παραμύθι ενδυναμώνει την παιδική φαντασία και της επιτρέπει να ζει διαχρονικά και να διαδίδεται μέσα στους αιώνες από γενιά και από τόπο σε τόπο¹³.

¹¹ Π. Κυριαζοπούλου - Βαληνάκη, *Νηπιαγωγική*, (1979) τόμ. 2, Αφοί Βλάσση, Αθήνα, σελ. 71.

¹² Β. Αναγνωστόπουλος (επιμ.), *όπ.π.*, σελ 116 – 117.

¹³ Μπρ. Μπετελχάμ. (1995) *Η γοητεία των παραμυθιών. Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*, Γλάρος, Αθήνα, σελ. 161 - 163 και 168 κ.ά.και

Είναι φανερό ότι μπορούμε να αξιοποιήσουμε το λαϊκό παραμύθι για να καλύψουμε τις ανάγκες του παιδιού με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Μπορούμε με τη χρήση συγκεκριμένων παιδαγωγικών στρατηγικών και διδακτικών τεχνικών παρέμβασης να ενισχύσουμε την αγωγή του λόγου και της ομιλίας του παιδιού. Από τη στιγμή που το παιδί με ειδικές ανάγκες εντάσσεται σε ένα οργανωμένο εκπαιδευτικό πλαίσιο ενισχύεται η ανάπτυξη των διαπροσωπικών σχέσεων, εντάσσεται στην ομάδα, αποκτά το αίσθημα ότι κάπου ανήκει και εξασφαλίζει μια μορφή επικοινωνίας. Το παιδί με ειδικές ανάγκες κοινωνικοποιείται, μαθαίνει να ακούει, μαθαίνει να συζητά, μαθαίνει να σκέπτεται και να ανταλλάσει απόψεις. Το παιδί με ειδικές ανάγκες αργά και σταθερά μαθαίνει να πειραματίζεται με το λόγο και την ομιλία ενώ βελτιώνει το επίπεδο κατανόησης και τη χρήση της γλώσσας. Με την ολοκλήρωση της ανάγνωσης του λαϊκού παραμυθιού μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε πολλά παραδείγματα, ώστε να βοηθηθεί το παιδί να ανταποκριθεί με δικά του. Το γλωσσικό επίπεδο των προτάσεων που συνθέτουν το παραμύθι πρέπει να είναι αντίστοιχο των δυνατοτήτων του παιδιού με ειδικές ανάγκες, έτσι ώστε να του είναι κατανοητό. Αυτό επιτυγχάνεται όταν κατά την αφήγηση του παραμυθιού ο λόγος εξελίσσεται σε παροντικό χρόνο, χρησιμοποιούνται μικρές προτάσεις, ο τόνος της φωνής διαφοροποιείται ανάλογα με το περιεχόμενο. Μπορούμε με τη μορφή συζήτησης να προκαλέσουμε το ενδιαφέρον του παιδιού να πει με δικά του λόγια αυτό που πριν από λίγο άκουσε. Το λεξιλόγιο που χρησιμοποιούμε πρέπει να είναι πλούσιο και κατανοητό. Μέσω αυτών των διδακτικών τεχνικών το παιδί με ειδικές ανάγκες κινητοποιείται και οδηγείται με φυσικό τρόπο σε μια μορφή επικοινωνίας. Όταν το παιδί δείχνει πως έχει πρόθεση και διάθεση επικοινωνίας οφείλουμε να ανταποκριθούμε. Όταν στη ροή του λόγου του κάνει λάθη δεν πρέπει να το διακόπτουμε. Το αφήνουμε να ολοκληρώσει αυτό που θέλει να πει και στη συνέχεια το επαναλαμβάνουμε σωστά. Αποφεύγουμε να διακόπτουμε το παιδί, ενώ αυτό μιλάει και του αφήνουμε χρονικό περιθώριο για να σκεφτεί. Οφείλουμε να λειτουργούμε ως πρότυπο προφέροντας άρτιες συντακτικά και φωνολογικά τις προτάσεις του παραμυθιού συμπληρώνοντας έτσι τις γραμματικές ελλείψεις του παιδιού. Παροτρύνουμε το παιδί να απολαμβάνει την ακρόαση του παραμυθιού και ταυτόχρονα να γίνει σωστός χρήστης της γλώσσας, όσο αυτό είναι εφικτό. Μπορούμε με συγκεκριμένες διδακτικές δραστηριότητες να ασκήσουμε την σκέψη, την προσοχή, τον προφορικό λόγο, την ακουστική ικανότητα του παιδιού με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Ο παιδαγωγός λειτουργεί ως πρότυπο που οφείλει να επιδεικνύει επιθυμητές συμπεριφορές και να παρακινεί γλωσσικά το παιδί. Από τη στιγμή που έχει ολοκληρωθεί η αφήγηση του λαϊκού παραμυθιού μπορούμε να ενεργοποιήσουμε τη σκέψη του παιδιού με διάφορα «παιχνίδια». Μπορούμε να ζητήσουμε από το παιδί να συμμετέχει σε μιμητικές δραστηριότητες διότι η μίμηση αποτελεί βασική άσκηση της σκέψης. Το παιδί καλείται να μιμηθεί διάφορους χειρισμούς, ενέργειες, αλλά και τις μορφές των ηρώων του παραμυθιού. Να προβεί σε διάφορες ταξινομήσεις που αφορούν εικόνες του παραμυθιού. Αν το παιδί δεν τα καταφέρει, σε καμία περίπτωση, δεν θα πρέπει να πιεστεί. Μπορούμε να ζητήσουμε από το παιδί να εντοπίσει

Max Luthi, *Once upon a time. On the nature of fairy tales*, Bloomington, Indiana University Press, sel. 75.

ομοιότητες και διαφορές μεταξύ των ηρώων του παραμυθιού αφού πρώτα αναγνωριστούν και ονομαστούν τα χαρακτηριστικά τους. Μπορούμε τέλος να ζητήσουμε από το παιδί να κάνει διάφορες σειροθετήσεις χρόνου, χώρου, εννοιών, γεγονότων, με σκοπό το παιδί να κατορθώσει να αναπαράγει το παραμύθι που μόλις έχει ακούσει.

Υπάρχει η δυνατότητα χρήσης διαφόρων διδακτικών δραστηριοτήτων με τις οποίες μπορούμε να ασκήσουμε την προσοχή και τη συγκέντρωση του παιδιού, να ζητήσουμε π.χ. από το παιδί να εντοπίσει όλα εκείνα τα σημεία του παραμυθιού που υπήρχαν/ ακούστηκαν ήχοι.

Μπορούμε να βοηθήσουμε τα παιδιά να ασκήσουν τις δυνατότητές τους στον προφορικό λόγο με σκοπό να βοηθηθούν στη χρήση λέξεων και προτάσεων. Ο παιδαγωγός είναι σωστό και σημαντικό να επαναλαμβάνει τις σωστές απαντήσεις αρκετές φορές και να προσφέρει στο παιδί πολλά παραδείγματα. Το παιδί με ειδικές ανάγκες μπορεί να γίνει καλός ακροατής και να συμμετέχει ενεργά στη διαδικασία της μάθησης με τη χρήση βασικών λέξεων που μπορεί εύκολα να τις προφέρει και είναι σημαντικές για την επικοινωνία του στην καθημερινή ζωή. Μπορούμε να ζητήσουμε από το παιδί να ονομάσει χαρακτηριστικά των προσώπων και των αντικειμένων αναλύοντας την πορεία των γεγονότων κατά τη διήγηση του παραμυθιού. Έχοντας ασκηθεί σε όλες αυτές τις δραστηριότητες, όταν ο παιδαγωγός κρίνει πως οι συνθήκες είναι κατάλληλες και το επιτρέπουν, το παιδί με ειδικές ανάγκες μπορεί να πειραματιστεί στην απάντηση εύκολων ερωτήσεων σχετικά με το παραμύθι που μόλις έχει ακούσει.

Είναι φανερό ότι το λαϊκό παραμύθι, ως ένα αντιπροσωπευτικό είδος της λαϊκής μας παράδοσης, μπορεί να αποτελέσει ένα εξαιρετικό μέσο που θα βοηθήσει το παιδί με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και δυνατότητες σε ευρύτερο γνωστικό, κοινωνικό και συναισθηματικό επίπεδο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξιάδης, Μ. (επιμ.), (2004), *Εισαγωγή στην Λαογραφία* (Φάκελος βιβλιογραφικού υλικού), Π.Τ.Δ.Ε, Αθήνα.
- Αλεξιάδης, Μ., (1998) *Η ελληνική και διεθνής επιστημονική ονοματοθεσία της Λαογραφίας*, Καρδαμίτσα, Αθήνα.
- Αναγνωστόπουλος, Β. (επιμ.), (1999) *Λαϊκή παράδοση και παιδί*, Καστανιώτης, Αθήνα.
- Αυδίκος, Γ., (1994) *Το λαϊκό παραμύθι*, Οδυσσεάς, Αθήνα.
- Αυδίκος, Ε.(επιμ), (1996) *Από το παραμύθι στα κόμικς*, Οδυσσεάς, Αθήνα.
- Γκενάκου, Ζ., *Η λαϊκή παράδοση και η γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού*, Πατάκης, Αθήνα.
- Γ΄ Κύκλος Επιμορφωτικού Σεμιναρίου. Θέμα: «*Διδακτική της λογοτεχνίας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση*», Πατάκης, Αθήνα, 1992.
- Δελλασουδάς, Λ., (2003) *Σχολική ένταξη μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*, Ατραπός, Αθήνα.
- Δράκος, Γ., (2003) *Ειδική παιδαγωγική των προβλημάτων λόγου και ομιλίας*, Ατραπός, Αθήνα.
- Δράκος, Γ., (1999) *Ζητούμενα Ζητήματα*, Ατραπός, Αθήνα.
- Δράκος, Γ., (2002) *Σύγχρονα Θέματα ειδικής παιδαγωγικής*, Ατραπός, Αθήνα.
- Dorson, R., (1972) *Folklore and folk life: an introduction*, University of Chicago Press, Chicago and London.
- Dundes, A., (1965) *The Study of Folklore*, N. J.
- Fink, A., Friend, M., (1989) *Παιδαγωγική και Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια - Λεξικό*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Ζώνιου - Σιδέρη, Α., (1998) *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

- Lamonal, P., (1993) *Η ειδική εκπαίδευση σε μια ευρωπαϊκή προοπτική, στο Μαθησιακές δυσκολίες του παιδιού και του εφήβου. Η εμπειρία της Ευρώπης*, Πρακτικά 1^{ου} Ευρωπαϊκού Συνεδρίου, Gutenberg, Αθήνα.
- Μερακλής, Μ., (2001) *Νεοελληνικός λαϊκός βίος. Όψεις και απόψεις*, Α. Λιβάνη, Αθήνα.
- Μερακλής, Μ., (1999) *Το λαϊκό παραμύθι*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Μερακλής, Μ., (1992) *Ελληνική Λαογραφία*, Οδυσσέας, Αθήνα.
- Μερακλής, Μ., (1991) *Τα παραμύθια μας*, Αθήνα.
- Μπετελχάιμ, Μ., (1995) *Η γοητεία των παραμυθιών. Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*, Γλάρος, Αθήνα.
- Πολίτης, Ν., (1909) *Λαογραφία*, Αθήνα.
- Πολυχρονοπούλου, Σ., (2003) *Παιδιά και έφηβοι με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες*, Ατραπός, Αθήνα.
- Πολυχρονοπούλου, Σ., (1998) *Νοητική Υστέρηση, Ψυχολογική, κοινωνιολογική και παιδαγωγική προσέγγιση*, Αθήνα.
- Σινσερέλ, Ζ., (1996) *Η ειδική αγωγή στο διεθνή χώρο*, Υπουργείο Πολιτισμού – Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα.
- University of Pennsylvania, (1971) *Structural analysis of oral tradition*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.